

I bokens inledning beskrivs Yngvar Nielsen som en person som blivit bortglømd gjennom att han valde »fel« sida i diskussionen om den norsk-svenska unionen. Han ville ha unionen kvar, vilket blev en förlorande linje, och därmed kom han med tiden att bli en obemärkt och marginaliserad person. Nielsens öde visar hur historien inte är konstant utan ständigt tolkas och omtolkas av nya generationer i nya kontexter. Framtiden kommer garanterat att kunna leverera nya tolkningar både av Nielsen och hans samtid, och av 2020-talet där intresset för Nielsen nu väcks på nytt.

Nils Gilje 2019. *Hermeneutikk som metode: Ein historisk introduksjon*. Oslo, Samlaget. 268 sider.

Anmeldt av Torjus Midtgarden

Hermeneutikk handlar om fortolking. I Nils Giljes siste bok får vi ei grundig og historisk strukturert innføring i problemstillingar knytt til fortolking av tekst og handling i humaniora og samfunnsvitskapane. Trass tittelen «Hermeneutikk som metode» legg boka til grunn at hermeneutikk omfatter langt meir enn det vi vanlegvis tenker på som metode og metodologi. Gjennom eksempel viser den korleis forskarens fortolking treng å ta høgde for bestemte historiske eller sosiale kontekster for handling og at den sjeldan bare følgjer eit sett av metodereglar. Boka går også inn på den filosofiske hermeneutikken som dreier seg om generelle føresetnader for forståing som ikkje blir omfatta av noko metodelære. Likefullt varslar tittelen ei vektlegging av hermeneutikkens empiriske og metodologiske relevans. Det er då også teoretikarar som kastar lys over empiriske og metodologiske spørsmål som får mest plass i boka.

Med samletermen «hermeneutisk intensjonisme» tek Gilje med teoretikarar som har det til felles at dei fokuserer på intensjonen aktøren (forfattaren) uttrykker gjennom handling (tekst). Giljes utval spenner over ulike fagtradisjonar og epokar og hans prioriteringar er av og til utradisjonelle. Medan klassikarar som Friedrich Schleiermacher og Willhelm Dilthey blir samla i eitt og same kapittel sammen med Johann Gottfried Herder, får derimot Benedict de Spinoza og Max Weber kvart sitt kapittel. Denne prioriteringa skal mellom anna vise at spørsmål som voks fram gjennom filologiske tolkingspraksisar og humanistiske disiplinær har spreidd seg på tvers av faggrensar og er i dag blitt ein del også av samfunnsvitskapanes grunnlagsproblem. Dette ser ein allereie gjennom Webers program for ein «forståande sosiologi» og seinare gjennom Giddens sitt omgrep om «dobbel hermeneutikk» – ideen om at den studerte sosiale røyndomen allereie er fortolka av aktørane sjølve og at forskarens tolkingar i neste omgang blir tileigna av aktørane. Giddens sitt omgrep viser elles noko som generelt karakteriserer hermeneutiske perspektiv: vektlegginga av «ein *kontinuitet* mellom kvardags-tolkingar og vitskaplege tolkingar» (s. 19). På same tid vil Gilje også bygge bru over eit skilje som tradisjonelt har definert tilnæringsmåttane i humaniora og sett desse i eit motsetnadforhold til naturvitskapanes metodar: Diltheys skilje mellom *forståing* og *forklaring*. Allereie Webers «forståande sosiologi» gjekk utover dette skiljet ved å ta inn årsaksforklaring (s. 133). Gjennom drøfting av eksempel viser Gilje vidare korleis tolkingar som referer til aktørars (forfattarars) intensjonar vil kunne rekonstruerast som *intensjonale forklaringar* (s. 228–231).

Gilje samlar eit mangfald av teoretikarar under termen «hermeneutisk intensjonisme» og set denne vide grupperinga i kontrast til den filosofiske hermeneutikken. Den

filosofiske hermeneutikkens viktigaste representant, Hans-Georg Gadamer, hevdar at historiske teksters meining ikkje blir bestemt av forfattarens intensjon, men av eit kollektivt språk og ein felles tradisjon som i utgangspunktet gjer forskarens forståing mogleg. Gilje poeng med å stille opp denne generelle kontrasten er å få fram korleis desse to hermeneutiske synsmåtene er komplementære. Hans mål er vidare «å sameine viktige insikter frå både hermeneutisk intensjonalisme og filosofisk hermeneutikk» (s. 12). Denne siste ambisjonen lykkast Gilje i stor grad med. Bruken av konkrete eksempel fungerer her både pedagogisk og opplysende, slik som når Gilje (s. 169) viser at også Gadamer vil måtte operere med eit omgrep om «kommunikativ intensjon» når han forsøker å forklare kva han eigentleg hadde meint (!) i sitt hovudverk *Wahrheit und Methode*. Likevel vil det å stille opp slike generelle motsetnader lett kunne gå ut over særtrekk i dei enskilte teoretiske perspektiva. Slik eg vil kommentere nedanfor rårar dette i ein viss grad bokas handsaming av nettopp Gadamers hermeneutikk.

Frå bokas sju kapittel må eg nøye meg med selektive innblikk. Det andre kapitlet gjev ny kunnskap om Spinozas hermeneutiske relevans, i alle fall for norske lesarar. Gilje viser korleis Spinoza ikkje bare føregreip den historisk-kritiske bibelforskinga. Med haldepunkt i nyare Spinozatomking rekonstruerer Gilje hos Spinoza eit «program for teksttolking» med mange av dei sentrale elementa i vår eiga tids hermeneutikk. Spinoza la vekt på den *hermeneutiske sirkelen* ved gjen-sidig å tolke tekstas heilskap og delar i lys av kvarandre. Men han understrekte også at fortolkaren treng å undersøke tekstas historiske opphav og tolkingshistorie. Vidare hevda Spinoza at teksttolking måtte ha ein etisk basis i tråd med «den gyldne regelen» i den kristne kulturkrinsen: «Du skal ikkje tolke andre på ein måte som du ikkje ville akseptere dersom

du sjølv vart tolka på denne måten» (s. 81). Spinozas tolkingsregel peikar slik framover mot det filosofen Donald Davidson har kalla «velviljeprinsippet» (*principle of charity*). Spinoza føregreip til og med «mistankens hermeneutikk» (Paul Ricoeur, Hans Skjervheim). Utfrå Spinoza vil denne siste likevel måtte forståast som komplementær til «den gyldne regel» og som noko ein må ty til bare viss «velvillige» tolkingar ikkje når fram (s. 84). Etter mitt syn er kapitlet om Spinoza eit høgdepunkt i boka då det viser korleis vi treng å revidere hermeneutikkens historie.

I det tredje kapitlet ligg mykje av fokuset på Herder som ein pioner for hermeneutisk folkelivsgransking og kulturanthropologi. Gjennom Herder blir det klart korleis den hermeneutiske sirkelen vil gjelde i fortolkinga av alle slags kulturuttrykk, ikkje bare tekster. Hans metodologiske standpunkt om at alle kulturar må studerast på sine eigne premissar la tidleg til grunn det såkalla «individualitetsprinsippet», og med dette føregreip han også Wilhelm Windelbands omgrep om *idiografisk* forskning (forskning på det historisk unike og særleine) (s. 94–95). Gilje viser korleis Herders omgrep om «innføring» (*Einführung*) peiker framover mot *deltakande observasjon* som metodologisk tilnærming (s. 98). Sjølv om det same kapitlet også gjev rom til både Schleiermachers hermeneutikk og Diltheys hermeneutiske fundering av åndsvitskapane, vil eg her bare kort trekke fram at Gilje forteneestefult fokuserer på det *situerte og kroppsleggjorte subjektet* i Diltheys tenkning (s. 115). I det fjerde kapitlet får vi ei solid innføring i Webers vitskapsteori og metodelære. Gilje viser samtidig korleis Webers «forståande sosiologi» er fundert empirisk i hans tidlege studie av dei tyske landarbeidarane (s. 123–125). Webers brubygging mellom *idiografiske* og *nomotetiske* tilnærmingar (s. 131) understreker behovet for ulike tilnæringsmåtar i samfunns- og historie-

forskinga og har relevans for all tverrfagleg forskning. Ikkje mindre relevant er Webers poengtering av at all samfunns- og humanioraforsking har verdirelaterte føresetnader (s. 138–142). Bokas tre siste kapittel tek for seg tre fagfelt der hermeneutikken har hatt viktige nedslag i det tjuande hundreåret: Gadamer's filosofiske hermeneutikk, Quentin Skinner og Cambridge-skulen innan politisk idehistorie, og sosiologisk teori hos Alfred Schütz og Anthony Giddens. Eg vil her prioritere Gadamerkapittelet sidan dette står i ei særstilling i Giljes framstilling ved å danne motsatsen til «den hermeneutiske intensjonalismen».

Mykje hos Gadamer er uklart. Difor er det nyttig at Gilje analyserer dei sentrale omgrepa kritisk, slik han gjer det med omgrepet *fordom*. *Fordommar* utgjer for Gadamer grunnleggande og ofte uartikulerte føresetnader for forståing, men desse kan også føre oss på villspor. Korleis kan vi skilje legitime fordommar frå illegitime? Gilje viser at Gadamer's versjon av «velviljeprinsippet» (det Gadamer kallar «føregripinga av fullkommenskap») delvis kan gje eit svar. I møtet med ei tekst har vi ei normativ forventing om at teksta utgjer ein koherent heilskap og at den har noko sant å seie oss. Om vi følgjer dette prinsippet i vårt arbeid med å forstå teksta kan vi både hindre at våre personlege og ureflekterte fordommar styrer oss, samtidig som meir kulturelt forankra fordommar kan bli utfordra (s. 156–157). Gilje har elles rett i at Gadamer's avvising av eit omgrep om forfattarens «kommunikative intensjon» er både empirisk og filosofisk ufruktbart. Likevel kunne han ha fått med fleire nyansar i Gadamer's tilnærming til historiske teksters meining, særleg gjennom inspirasjonen frå den såkalla «spørsmål og svar logikken» til den britiske historikaren og arkeologen Robin George Collingwood (som også har inspirert

Quentin Skinner slik Gilje viser på s. 183–184).

Vi får også historiske kontekstualiseringar som kastar lys over korleis Gadamer's omgrep oppstod og kan ha vore tenkt frå hans side. Nokre av desse kontekstualiseringane er svært opplysende, slik som når Gilje skildrar den verdikrisa som blei opplevd i tyske akademiske miljø etter hundreårskiftet og særleg etter den første verdskrigen (s. 152–154). Tyske filosofar og teologars avviste historismens relativisme. Gadamer's lærar, Martin Heidegger, la vekt på at filosofiske klassikarar som Platon og Aristoteles ikkje bare må studerast i lys av si samtid, men også må kunne ha noko å seie til det moderne mennesket (s. 154). Dette danner ein interessant bakgrunn for Gadamer's hermeneutiske omgrep om *applisering* – det at all teksttolking og forståing vil involvere applisering og aktualisering i ein situasjon her og nå. Ei anna av Giljes kontekstualiseringar kan derimot stå i fare for å snevre inn og gjere omgrepsinnhald for eindimensjonalt. Vi får her ei eksemplifisering av nettopp *applisering* gjennom Gadamer's eiga tolking av Herders tekster i eit foredrag for franske offiserar i tysk fangenskap i Paris i 1941. Gilje viser korleis Gadamer's tolking i denne situasjonen faktisk fungerer som ei subtil legitimering av tysk nasjonalsosialisme og at det slik er tale om ei «instrumentell applisering» av Herders tekster (s. 172). Sjølv om eksempelet har eigenverdi og vi treng kritisk søkelys på Gadamer's biografi mister vi her likevel ein viktig dimensjon i Gadamer's omgrep: den *etiske*. Gadamer utviklar ikkje bare sitt omgrep om applisering frå juridisk og teologisk hermeneutikk (s. 164–167) men også frå Aristoteles sitt omgrep om *praktisk visdom (fronesis)*. Informert av Aristoteles skal ei *applisering* ikkje bare vurdere middel for eit bestemt praktisk mål (slik som i utøving av teknisk kunnskap) men målet for rett handling generelt. Dette blir tydeleg gjennom

eitt av Gadammers eigne eksempel på applisering ved det å forstå ein ordre og det å nekte å utføre den (*Wahrheit und Methode*, Tübingen: J.C. B. Mohr, s. 316–317). Ordrenekt inneber at den som får ordren nettopp har forstått kva ordren vil tyde i den aktuelle situasjonen og kva ansvarleg handling vil kreve. At Gadamer ikkje evna å leve opp til dette omgrepet i Paris i 1941 er interessant, men dette tek ikkje vekk den etiske dimensjonen i omgrepet i og for seg.

Utover dette er Giljes eksempelbruk i både Gadamerkapittelet og dei andre kapitla opplysande og pedagogisk. Eksempelbruken vitner slik om ein forfattar som har skrive, tenkt og undervist lenge om dei tema boka tek opp, og som eg håpar mange lesarar får glede av å tileigne seg.